

КАЛІТЕНКО ОКСАНА МИХАЙЛІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА ШЛЮБ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ, ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасні процеси трансформації суспільних відносин, пов'язані з переходом людства на новий рівень розвитку помітно впливають на різні сфери життя кожної, окремо взятої, людини. Ці обставини, а також європейський напрямок розвитку нашої країни та загальні ідеї адаптації приватного права України до приватного права Європейського союзу вимагають сучасних законодавчих змін не тільки конкретних норм права, а і загальнодержавних підходів, принципів і напрямків регулювання приватно-правових відносин в цілому. Так, наприклад, варто звернути увагу на сучасні тенденції реформування, зміни та трансформації, так званих, шлюбних відносин, які з давніх часів і до сьогодні нерозривно пов'язані з фізичними особами та реалізацією ними окремих аспектів приватного життя.

Опосередковано право чоловіка і жінки на шлюб вперше було закріплене ще 10 грудня 1948 року в Загальній декларації прав людини (стаття 16). Право на шлюб, як самостійне особисте немайнове право фізичної особи вперше на законодавчому рівні було зафіксовано в статті 12 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року. Пізніше відповідно до статті 23 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (ратифікованого Україною 19.10.1973 року), за чоловіками та жінками, які досягли шлюбного віку, також визнається право на одруження і право заснувати сім'ю. Однак вже на цьому етапі звертає на себе увагу той факт, що поняття і зміст права на шлюб не формулюється і не розкривається. Акцент в означених нормативних актах робиться лише на шлюбний вік, як юридичний факт необхідний для реалізації права на шлюб.

В національному законодавстві тривалий час право на шлюб також не виокремлювалося і не визначався його зміст. Так в Кодексі про шлюб та сім'ю УРСР 1969 року поняття «право на шлюб» було взагалі відсутнє. Однак при цьому в науковій літературі право особи укладати шлюб піддавалося юридичному аналізу і найчастіше розглядалося в площині сімейної правосуб'єктності.

Чинний Сімейний кодекс України (стаття 23) вперше в історії розвитку вітчизняного сімейного законодавства вводить поняття «право на шлюб» (зокрема так називається стаття). Однак при цьому аналогічно з міжнародними правовими актами зазначена стаття не визначає ані поняття цього права, ані його зміст, а лише містить традиційне посилення на шлюбний вік. Думається, що така позиція законодавця є некоректною. Право на шлюб – це більш широка категорія і вона пов'язана не тільки із конкретним віком фізичних осіб, а й з низкою інших юридичних фактів – позитивних (які повинні мати місце для

виникнення і реалізації цього права) і негативних (які мають бути відсутніми на момент виникнення і реалізації цього права).

Уточнення і упорядкування потребують в сучасних умовах два особистих немайнових права фізичної особи, які визнаються чинним цивільним і сімейним законодавством України – право на шлюб і право на сім'ю. Так ЦК України встановлює лише право на сім'ю (стаття 291 ЦК України), в той час, як СК України встановлює право на шлюб (стаття 23 СК України) та містить загальні положення про сім'ю (стаття 3 СК України). Враховуючи, що шлюб розглядається законодавцем, як спосіб створення сім'ї, її правова форма доцільно було б привести у відповідність і послідовність сімейне і цивільне законодавство. Зробити це можна шляхом визнання права на сім'ю та встановлення різних правових форм організації сімейного життя: зареєстрований шлюб, фактичний шлюб, одинока особа, тощо.

З огляду на майбутнє, враховуючи сучасні тенденції розвитку суспільства і законодавства, обрані нашою країною напрямки євроінтеграції та загальної демократизації людської спільноти право на шлюб має трансформуватися шляхом розширення і уточнення його змісту та використання узагальнюючих методів регулювання суспільних відносин в цій сфері. Практика організації сімейного життя (і не тільки в нашій країні) останнім часом яскраво свідчить про те, що на відміну від попередніх часів, шлюб, як головна (а в окремі періоди єдина) і найбільш поширена форма організації сімейного життя поступово втрачає свої позиції. Вже сьогодні чинне сімейне законодавство України у якості правової форми організації сімейного життя передбачає не тільки шлюб, як зареєстрований в органах ДРАЦСу союз одного чоловіка і однієї жінки, а й фактичний шлюб – проживання чоловіка і жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу (стаття 74 СК України), що раніше сімейним законодавством не визнавалося, а також визнає сімейні права одинокої особи (частина 3 статті 3 СК України).

Процес адаптації вітчизняного законодавства до законодавства європейського союзу вимагає також розширення видів правових форм організації сімейного життя шляхом визнання та правового регулювання відносин «цивільного партнерства». І окремі кроки в цьому напрямку нашим законодавцем поступово здійснюються. Так Кабміном розробляється законопроект про цивільне партнерство, який передбачає конкретні аспекти цієї правової форми організації сімейного життя і який має бути прийнятий до кінця 2019 року згідно із планом заходів по реалізації Національної стратегії в сфері прав людини..

На підставі вище викладеного доцільно зробити наступні висновки і пропозиції:

1. З метою уніфікації чинного цивільного і сімейного законодавства слід відмовитися від права на шлюб (бо це лише форма організації сімейного життя), а закріпити єдине особисте немайнове право фізичної особи – право на сім'ю.

2. Закріпити в чинному законодавстві принципово нове особисте немайнове право фізичної особи – право вільного вибору правової

форми організації сімейного життя, замість права на шлюб. В демократичній країні людина повинна мати право не тільки на реєстрацію шлюбу, а і на вибір інших форм організації сімейного життя, як то фактичний шлюб, одинока особа, цивільне партнерство тощо. Головне не зовнішня форма, а внутрішнє наповнення – створення комфортних сімейних відносин, дотримання, розвиток і створення нових сімейних традицій, тощо. І якщо фізична особа більш комфортно і забезпечено почувається у відносинах фактичного шлюбу чи цивільного партнерства, то законодавець не повинен обмежувати ці відносини тільки однією правовою формою.

Ключові слова: право на шлюб, історія розвитку права на шлюб, адаптації законодавства.

Ключевые слова: право на брак, история развития права на брак, адаптации законодательства.

Key words: right to marriage, history of development of the right to marriage, adaptation of legislation.

САФОНЧИК ОКСАНА ІВАНІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ ШЛЮБНИХ ПРАВОВІДНОСИН ЗА СІМЕЙНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Категорія «члени сім'ї» віднаходить своє місце в ЦК України: «Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації» (ст. 277 ЦК України). Фізична особа має право на підтримання зв'язків з членами своєї сім'ї та родичами незалежно від того, де вона перебуває (ч. 3 ст. 291 ЦК України) тощо.

На підставі вище наведеного, враховуючи тісно взаємопов'язані внутрішньородинні процеси, які відбуваються у сучасному суспільстві, закономірності розвитку сучасного українського суспільства на шляху до євроінтеграції, що впливає на життєдіяльність сім'ї, враховуючи залежний від складу сім'ї (способу життя та психологічного клімату сім'ї), взаємозв'язок сім'ї і суспільства, можна надати класифікацію шлюбних правовідносин, яка дасть змогу більш глибоко вивчати особливості, тенденції та закономірності соціальних процесів на рівні сім'ї.

У зв'язку з тим, що на сьогодні існує велика кількість класифікацій сімейних та шлюбних відносин і правовідносин, і кожна класифікація не має єдності та завжди розкриває велику кількість зазначених відносин, особливо у разі коли правовідносини між чоловіком та жінкою,